

«Baporea» bildumaren ideologia

XABIER ETXANIZ

Ondorengo lan honetan S.M. argitaletxearen "Baporea" bilduman argitaraturiko euskal liburuetan ager daitezkeen zenbait baloreen azterketa egiten ahalegindu gara. Denok dakigu ez dagoe-la mezurik edo ideologiarik gabeko testurik, aipamen batzuk egiten direnean horiek ageri direlako, edo bestela beste aipamen batzuk jarri ez direlako. Hau da, ematen den informazioaz eta ageri ez denaz baliatu behar gara testuetan dugun ideologia argitzeko, aztertzeko, ikusteko.

Askotan pentsatzen da haur eta gazteentzako literatur lane-tan hizkuntza dela elementu nagusia (eta askoren ustez liburu horien balio-balore bakarra), hala ere, beste edozein testuk bezala ideologia bat isladatzen dute, familia, bakea, sexismoa, naturaren defentsa, kultur zapalduak... asko eta asko dira honelako liburuak azter daitezkeen baloreak. Gure artean bertan hizkuntza aukerak zerbait adierazten du (euskara hautatu ala erdara), arazoririk gabeko mundu idilikoak ere badu bere esanahia, konformismoa,...

Alde horretatik azterketa xume hau egin nahi izan dugu: S.M. argitaletxearen "Baporea" saila. Bilduma hautaketa bi arrazoi nagusirengatik eman da. Alde batetik, argitaletxearen izaera erlijio-soagatik, eta bestetik, lehenengo irakurleetatik gazte literaturarainoko esparru osoa hartzen duelako aipaturiko bildumak.

Lan hau berez oso korapilotsua eta luzea izan zitekeen, eta horregatik ideia edo amaierako irizpide orokorra izateko, ondorengo balore hauek, gainetik ez bada, aztertzeraz mugatu gara:

- Gorrotoa, mendekua edo bortxakeria.
- Izpiritu erlijiosoa.
- Emakumea.

- Familia.
- Adiskidetasuna eta laguntza (babesa).
- Lan banaketa.

Hipotesi gisa, planteatzen dezakegu argitaletxearen izaera eta hartzaroiari begira eginiko liburuak direla eta, esan dezakegu balore "positiboak", gizartean elkar-bizitza eta pertsonaren eta familiaren garapena bultzatzen dituzten baloreak izango direla nagusi. Ez bakarrik S.M. argitaletxea delako, baita haur eta gazte literaturak irakurlearen nortasunean duen eraginagatik ere. Haur eta gazte literaturaren erabilera didaktikoagatik ere, alegia.

"Baporea" bilduma euskaraz idatzirik eta euskarara itzulitako liburu osatuta dago. Liburuak lau sail desberdinetan banatzen dira: sail zuria, lehenengo irakurleentzat; sail urdina, 7-9 urte bitartekoentzat; sail laranja, 9-12 urteko esparrua hartuko lukeena eta, azkenik, sail gorria, 12 urtetik aurrera.

Esan bezala, guk argitaratutako ia berregeita hamar liburuak landu beharrean, euskaraz idatzirikoa bakarrik aztertu ditugu. Hauek sail desberdinetako 9 liburu dira:

Sail zurian:

- Denboraren kanta-kontuak*, Arrieta Malaxatxeberria, Y. (1995)
- Mustloa naaiz...*, Zubizarreta, P. (1996)

Sail laranja:

- Begigorritarren erlojua*, Arrieta Malaxatxeberria, Y. (1992)
- Txorimaloarenak*, Zabaleta, P. (1992)
- Julieta, Romeo eta saguak*, Landa Etxebeste, M. (1994)

Sail gorrian:

- Malen laberinto madarikatuan*, Garzia, J. (1986)
- Loaren bidez*, Arana, A. (1990)
- 1948ko uda*, Zubizarreta, P. (1994)
- Hegaldiak*, Arrieta Malaxatxeberria, Y. (1994)

Ikusten denez ez dago 7-9 urte bitartea hartzen duen sail urdinean euskaraz sortutako libururik. Era berean, aipagarria da bederatzi izenburu horietatik seik "Baporea" lehiaketarekin zerikusia izatea; hots, euskaraz sortutako liburuetan hirutik bi lehiaketa dela kausa argitaratu direla S.M. argitaletxeko bilduma honetan.

Gure lan hau aurrera eramateko metodologian, liburuak banan-banan aztertu ditugu hasieran (egilea, argumentua eta ageri diren baloreak), ondoren bildumari buruzko irizpidea emateko.

Ikus ditzagun, beraz, gure azterketatxo hau osatzen duten be-deratzi obra hauek.

Denboraren kanta- kontuak

Egilea:

Yolanda Arrieta Malaxatxeberria. Etxebarrin (Bizkaian) jai-zen 1963an, eta Magisteritza eta Antzerkia ikasketak eginak ditu. Gaur egun, euskara munduan ari da lanean buru-belarri, idazle zein antzerki-tailer animatzaile gisa. 1991ko "Baporea" Haur Lite-ratura IV Lehiaketan lehen saria jaso zuen *Begigorritarren erlojua* (1992) obrarekin (S.M. sail laranja). Lan hauetaz gain argitaratuak ditu *Hegaldiak* (S.M. sail gorria, 1994) eta *Nola bizi, zazpi bizi* (Des-clée de Brouwe, 1996).

Argumentua:

Poesiaren bidez urtaroak, urteko hilabeteak, asteko egunak, egunaren atalak eta orduak azaltzen dira liburuako orrietan zehar. Hori bai, modu erraz eta eguneroko ekintzekin lotuta beti.

Baloreak:

—Lehenik aipatu behar da ume txikientzat egindako liburua dela eta alde horretatik familiak garrantzia haundia izango duela. Eta batez ere ama papera oso garrantzitsua da edozein adibidetan:

"SEIAK,
amatxoren kotxe gorrian,(...)" (14. orr.)

"ZORTZIAK,
—Gora laztana!
Ireki ditu amak pertsianak(...)" (23. orr.)

eta egiten diren ekintza gehienak familiakoak edo lagunak ageri dira.

— Gorrotoa eta horrelako baloreak guztiz baztertuta daude liburu honetan, kontrakoak diren baloreen (maitasuna, errespetua...) nagusitasunarekin batera:

"bihotzean zuretzako kontuak" (14. orr.),

"EKAINA, alaia,
emaiguzu musu bana,(54. orr.)

- Naturak ere garrantzi handia du eta testuan ezezik marrazkietan ere asko isladatzen da. Naturarenganako errespetua eta maitasuna presente daude etengabe landare eta animaliei buruzko poemetan. Batik bat "Urtaroak" eta "Urteko hila-beteak" ataletan.
- Bestalde, ilustrazioetan badira azpimarratzen diren ideia nagusi batzuk: neska ameslariarena izango litzateke horietako nabarmenena. 18-19, 24-25 eta 40-41 orrialdeak betetzen dituzten hiru ilustrazio handi eta bikoitz horietan neska bat lotan ageri zaigu. Pasibotasuna eta nesken parte hartzea dela eta, neskak (edo neska-mutilak) jolasean ageri dira kasu gehinetan (batean, 13. orrialdeko irudian, neska bat irakurtzen ari da; eta beste batean, 56-57 orrietan, etzanda eguzkia hartzen). Hala ere, ez da familiaren ilustraziorik, ezta leihotik begira dagoen neskena, amantalik edo etxeko lanak eta kanpokoak bereizten duen irudi sexistarik. Alde horretatik ukitu "femeninoa" nabari da irudietan, baina ez sexistarik, izatekotan nesken bizitasuna eta jolas nahia, ameslari gaitasunarekin nahasiriko ideia dugu.
- Erljioa ere presente dago ilustrazioetan 21. eta 43. orrialdeetan eliza baten irudia ageri baita.

Mustloa naaiz...

Egilea:

Patxi Zubizarreta Dorronsoro 1964an jaio zen Ordizian (Gipuzkoa) eta gaur egun Gasteizen bizi da. Euskal Filologia ikasketak amaitu zituenetik buru belarri sartuta dago literatura munduan. Helduentzat pare bat nobela idatzi ondoren, haur eta gazte literaturan kokatzen dira bere azken obrak: *Gutun harrigarri bat* (1992), *Matias Ploff-en erabakiak* (1992) Lizardi Saria, 1991, *Jentzi* (1993), *Emakume sugearen misterioa* (1993), *Ipuinkaria* (1994), *Eztia eta ozpina* (1995) Labaien Saria 1995, *Gizon izandako mutila* (1997), eta abar. Bere 1948ko uda (1994) elaberriaz 1993ko "Baporea" Lehiaketan Lehen Saria eskuratu zuen. Itzulpengintzan ere aritu da eta, besteak beste, Mila gau eta bat gehiagoko *Ali Baba eta*

berrogei lapurrak (1993), *Aladin* (1995) eta *Sinbad marinela* (1996) trilogia euskaratu du.

Argumentua:

Gau bateko gorabeherak kontatzen dira. Familia batean eltxo batek amari begian heldu ondoren, aita hau akabatzen saiatzen da eta horretarako aulki baten gainera igotzen da. Haurrak, bitartean, gurasoei susto bat eman nahian dabilta. Eta haien logelan sartzean, aulki gainean zegoen aita lurrera botatzen dute nahi gabe atea irekitzean. Istripuaren ondorioz, ospitalera eramaten dute aita. Larrialdi bat pasa ondoren eta aitak ezer graberik ez duela ikustean, guztiak poz-pozik itzultzen dira etxera.

Baloreak:

- Liburu honetan gehien azaltzen den balorea familia dela esango genuke. Familia perfektuaren kontzeptua azaltzen da; aita, ama eta bi seme-alabak. Gainera, gurasoen jarrera dela eta, istripuaren ondoren, ez diete azalpenik eskatzen haurrei eta txokolate beroa hartu eta gero, guztiak poz-pozik joaten dira ohera.
- Laguntza eta babesa baloreak ere agertzen dira. Aitak, amari begian heldu dion eltxoa akabatu nahi duenean eta aita, istripuaren ondoren, ospitalera eramaten dutenean. Baita ere, aitak amari eltxosare bat erosi nahi dionean. Alde horretatik laguntza behar duenari laguntzen zaio, bere sexua kontutan hartu gabe.
- Emakumeak, arestian aipatutakoagatik eta beste hainbat arrazoiengatik, ondo tratatzen dira ipuinean. Istripua gertatu ondoren amak gidatuko du kotxea ospitaleraino.

“—nik neuk eramango zaitu, Gus.” (28. orr.)

eta lan banaketa dela eta, ospitalera iristean sendagilea emakumezko bat dugu (34-35 orrietan).

Beraz, hasieran laguntza behar zuena —eltxoak akabatzen— laguntzaile bilakatzen da beharrak eraginda. Gainera, sendagilea eta amaren jokabidea era naturalez sarturik daude ipuinean, behartuta egon gabe, faltsukeriarik gabe.

- Bortxakeria ideiarekin umoretsu jolasten du idazleak; ospitalean aitarien zain daudenean eta bertan daudenen komentario batzuk entzutean:

—Nire anaia lapurreta batean jipoitu dute-zioen gazte batek.

Eta diru asko lapurtu al diote?

—Bai zera! Lapurra bera zen, baina lapurtu nahi zuen amonak bere makilaz jo du eta..." (40-41. orr.)

- Erljioari dagokionez, familia kristaua edo kristau giroan hezia dela aditzera ematen du idazleak: "Gabonbiharrarte-jaungoikoaknahibaduondoloin"(50. orr.) esaten dutenean haurrek.
- Azkenik, mendeku balorea ez bada ere, eginiko bromaren antzekoa haurrei egiteko asmoa azaltzen da gurasoek, istripuaren ondoren, haurrei susto ederra emango dietela esaten dutenean:

—Bihar mamuz mozorrotu eta haurrei susto ederra emango diegu, merezi dute-eta..." (56. orr.).

Begigorritarren erlojua

Egilea:

Yolanda Arrieta Malaxetxeberria. (ikus. *Denboraren kanta-kontuak*).

Argumentua:

Hamar urteko neska batek, Mirari, argazki zahar bat topatzen du asteburu batean. Argazki horretan erloju misteriotsu bat dago, eta horren inguruan gauza arraroak gertatuko dira. Bere lagunekin batera, erloju horren inguruan zegoen ia guztia argituko du.

Baloreak:

- Liburua 9 urtetik aurrekoentzat da, eta hori asko nabaritzen da baloreetan. Lagunena edo familia bezalako baloreak dira gehien agertzen direnak; hots, hamar urteko neskatxa batek inguruan dituenak. Adin honekin buruan sortzen diren nahasteak asko dira, bakoitza bere pertsonalitatea finkatzen hasten

delarik. Askotan uste du inork ez diola kasurik egiten, baina gero konturatzen da denek maite dutela.

- Lagunen garrantzia eta honekin batera adiskidetasuna ere oso landuta daude beraz. Lagun taldea mistoa da eta denek botere berdina dute. Ez dago gizonezkoen nagusitasunik, edo horrelako ideiarik. Protagonista nagusia, bera ere, neska bat da (Yolanda Arrietaren *Hegaldiak* liburuan ere gertatzen den bezala). Beste alde batetik, ordea, Mirariren aitak kanpoan lan egiten du eta amak, berriz, etxean. Baina, era berean, aipatu behar da —lehen komentatu den bezala— nesken aldeko mezuak nabari direla. Ausardia, burutapen gaitasuna... edo ia-ia bukaeran Mirariri osabak liburu bat idaztea proposatzen dionean, neskak erakusten duen tinkotasuna:

“—Liburu bat idatz dezakezu, handia zarenean... —bota zidan osabak, erdi bromaka, postrera heldu ginenean.

Lehenengoan, neuk ere barre egin nion, bian gero, «zergatik ez?», pentsatu nuen, telebistari begira jarri nintzenean. «Eta zergatik ez...?» Bat batean, osabarengana jo, ideiaren truke musu bat eman eta telefonora abiatu nintzen, berehala.” (101-102. orr.)

Irudietan ere, nabaria da nesken protagonismoa, guztietan —amoren ilustrazioa batean izan ezik— Mirari ageri zaigu, bakarrik edo protagonismo nagusia hartzen duelarik (gurasoekin gosaltzen ari denean gertatzen den bezala 71. orrialdean).

Txorimaloarenak

Egilea:

Pello M. Zabaleta Kortabarria Legazpin (Gipuzkoa) jaio zen 1942an. Literatura mailan 30 liburutik gora itzuli ditu eta sortuntzan poesia eta ipuingintza landu ditu bereziki. Honako sari hauek jaso ditu: “Irun Hiria” (1979), “Lauaxeta” (1980), “Donostia Hiria” bigarren saria (1992), 1990eko Euskadi Itzulpen Saria eta *Txorimaloarenak* idazlan honekin, 1991ko “Baporea” Lehiaketan finalista geratu zen. Azkenik, bere poesien antologia, *Bigarren bi-zia*, EHUk argitaratu berri du (1995). Horrez gain, kazetari eta irratigizon ere badugu.

Argumentua:

Bizia duen txorimalo batek, bere inguruan gertatzen dena kontatzen du: nola betetzen duen bere lana baratzean, txoriekin izandako gorabeherak, nola aldatu zizkion prakak eskiatzaile batek, nola pasatu zen bertatik zezen talde bat, panpin batekin izandako elkarrizketa, zer gertatu zen asto lasterketa batean, nola ikus zuen mamu bat, txorimalo lehiaketa batera eraman zutela, irrati zaratatsu baten ondoan igarotako egun larria, eta abar. Txorimaloak bizia duenez, gertakari hauetan guztietan bere sentimenduak adierazten ditu, nahiz eta gizakiak hauek ezin antzeman.

Baloreak:

- Txorimaloaren betebeharra baratza zaintzea denez, argi ikusten da bere jabeenganako leialtasuna, adiskidetasuna eta laguntza. Adiskidetasun balorea ere azaltzen da txorimaloak Ninia (haur baten panpina) ezagutzen duenean (54. orr.).
- Txorimaloak ongi bete nahi du bere lana eta baratza zaintzeko txoriak uxatu behar dituenaz, hauek gorrotatzera heltzen da. Agian, ez da gorrotoa sentitzen duena, baina txoriak etsaitzat hartzen ditu (15.orr.). Izan ere, liburu hasieran (7.orr.) nekazariak etsai asko dituela eta hauei aurre egiteko edozein metodo erabiltzen duela dio, nahiz eta beste batzuei kalte egin; hori baita baratzeke legea. Haserrea edo amorrua ere beste egoera batean azaltzen da: ehiztarien zakurrek txixa egiten diotenean bere hanka bakarrean (41.orr.). Beste egoera batean, Txorimaloak eta Joanek, bere jabeak, mutil batzuen ganako gorrotoa adierazten dute baratzeke marrubiak jan dituztelako:

"Maskarako begiak itxi nahi zituen Txorimaloak Joanen atsekabea eta amorrua ez ikusteko(...)

—Ez ahal dira berriro azalduz, txikituko ditut besteal —esan zuen azkenik Joanek txabolako atea itxiz." (35.orr.).

Gorrotoa sentimendua ere presente dago momentu batean irratian albiste batzuk entzun eta gero Txorimaloren baitan:

"Gizakiak gorrotagarri iruditu zitzaizkion" (62.orr.).

Dena dela, Txorimaloarentzat txoriak etsai izan arren, hauei babe-
sa eman nahi izatera heltzen da; ehiztariek eperrak ehizatu nahi
dituztenean, esate baterako (43.orr.).

Beste alde batetik, ikuspegi, perspektiba ezberdin batetik erreali-
tatea ezagutarazten digu liburuak: natura, animalien ohiturak...
Honetaz gain, gizakien munduko errealtate bat adierazten digu
txorimaloak:

"Gobernuburuak dioenez, oposizioko alderdiak gezurretan ari
dira eta hiritarren zorionari ordez, partiduen abantailari be-
giratzen diote" (62.orr.)

- Kristau erlijioarekin erlazionaturik dauden espresio edo esa-
molde (agian ez oso erlijiosoak, baina kutsu hori dutenak)
ugari ageri dira, bestalde, liburuan zehar; "ez zaio txixa egi-
ten Kristau bati" (41.orr.) edo "Jainko maitea" (61. orr.) bezalako
espresioak.

Lan banaketari eta familiari dagokionez, partaide guztiek ba-
ratzeko lanetan parte hartzen dutela esan beharra dago. Alde ho-
rretatik ez dago, gizon edo emakume izan, bereizketarik. Hala ere,
emakumea "sexu ahultzat" jotzen duen gertakari bat ere azaltzen
da liburuan: Joan zezenaren aurrean geldi-geldi geratzen denean
eta zera esaten diotenean:

"Herri honetan gizon bat badagoela kontatu beharko dut he-
mendik aurrera" (50. orr.).

Kasu honetan "gizon" hitzak konotazio oso markatuak dituela uste
dugu. Zezenaren aurrean geldi egoteak gizona izatearekin pa-
rekatzea, ideia horrek zera adierazi nahi du, gizona balientea
dela?, gizona ausarta eta beldurgabea dela?

Era berean, ilustrazioetan gizonak dira nagusi. Ehiztariak, edo
kontrazalean bertan gizonetzkoak dira protagonistak. Emaku-
mezkoak 9. orrialdean txorimaloa egiten ari zirenean bakarrik
ageri direlarik, eta kasu horretan, gainera ama leihotik begira
ageri da jarrera pasiboa erakutsiz.

Julieta, Romeo eta saguak

Egilea:

Mariasun Landa Etxebeste (Errenderia, Gipuzkoa) 1949an jaio zen. Gaur egun Donostiako Irakasle Eskolan literatura-irakaslea da. Euskal haur eta gazte literaturako idazlerik ezagunenetakoa. Bere idazlanen artean aipa daitezke *Txan fantasma* (1984), *Joxepi dendaria* (1984), *Iholdi* (1988), *Alex* (1990), *Nire eskua zurean* (1995) edo *Ahatetxea eta sahas negartia* (1997). Zenbait sari jaso ditu, hauen artean 1982ko Lizardi Saria, 1991ko haur eta gazte-literaturako Euskadi Saria eta 1993ko Baporea lehiaketan finalista izan zen *Julieta, Romeo eta saguak* liburu honekin.

Argumentua:

Julieta bere etxean bakarrik, beno, saguekin batera bizi da. Egunero prestatzen eta jaten ditu pastel, goxoki, gaileta, bizkotxo eta goxokiak. Ondorioz, Julieta potola-potola dago eta saguak oso pozik bizi dira goxo hauen guztien hondarrak janez.

Egun batean, ordea, saguak kezkatzen hasten dira: ez dago janari goxorik azken aldian. Julieta Romeoz maitemindu da eta pisua galtzeko asmotan errejimen gogor bat egiten ari da.

Bikotea neskaren etxean ikasteko askotan elkartzen bada ere, ez da bata besteari bere maitasuna azaltzeko gai. Eta beraien urduritasuna baretzeko, pastel oso bat jaten dute, saguei hondar bat ere utzi gabe. Sagu filosofo bati beraien gosea baretzen lagunduko duen ideia bat bururatzen zaio: maiteminduak elkartzen diren hurrengo egunean, pastela jateko prest daudenean, sagu bat agertuko zaie eta Julieta ikaratzen denean, Romeok kontsolatu egin beharko duenez, beraiak pastela jateko denbora izango dute. Gertakariak ez ziren saguak pentsatu zuen bezala eman, Romeo izan baitzen ikaratu zena. Baina hala ere, Julietak Romeo lasaitzean, beraien arteko sentimenduak azaldu zizkieten elkarri eta bitartean arratoiek nahi adina goxo jan zuten.

Baloreak:

- Familia bitxia da Julietarena, bera bakarrik bizi da eta ez da bestelako familiarrik aipatzen. Gaur egun bakarrik bizi diren hainbat eta hainbat pertsonaren irudia izango litzateke, alde horretatik. Oso bestelakoa da saguen kasua, etxean janari asko dagoela ikusten dutenean, beraien familiako saguei

- deitzen diete beraien bizitzera etor daitezen. Familia, unitate bat bezala hartzen da eta elkarri laguntzen diote.
- Adiskidetasuna eta laguntza: Romeok Julieta laguntzen du ikasteko orduan.
 - Emakumearen ikuspuntua ez da "ohikoa". Egia da batzuetan emakumeek gizartean duten egoeraz aritzen dela "erratzek emakumeen izakeraz apur bat gehiago ulertzen dutelakoan..." (28. orr.) esaldia aipatzen duenean bezala, baina era berean onartu behar da apur-apurka liburuan ikusten den eboluzioa, hasieran Romeo (gizonezkoa) da irakatsi behar diena eta Julieta errejimenaren egiten hasten dena, batez ere Romeo erakarri nahi duelako. Gero, berriz, amaiera aldera, Romeo da sagua ikustean ikaritzen dena eta Julieta lasaitzen duena. Eta itxura fisikoari eman ohi zaion garrantziaren aurka ere egiten da: Julietak potola izaten jarraitzea erabakitzen du eta Romeok bestelako baloreak (nortasuna, e.a.) jartzen ditu aurretik.

Ilustrazioetan, egia da emakumea —Julieta— etxeko lanak egiten ageri zaigula, baina kontutan hartzen bada sukaldeak istorioan duen garrantzia eta protagonistaren bizitza eta ingurua, kontutan izanik saguen ikuspuntutik kontatzen zaigula gertakaria (eta hauei gehien interesatzen zaiena janaria dela), ez dugu mezu ideologikorik aurkitu irudietan.

Malen laberinto madarikatuan

Egilea:

Joxerra Garzia Garmendia 1953. urtean Legazpin jaiotako euskal idazle dugu. *Malen laberinto madarikatuan* (1986) liburu honekin "Baporea" Saria jaso zuen 1985ean, eta idazlan honez gain baditu beste zenbait argitaratuta, horien artean dagoelarik *Gau bat gauekoen artean* (1988) haur eta gazteentzako ipuina.

Argumentua:

Liburu honetako istorioa Donostiako Igeldo solastegian, haurrak pasiatzen aritzen den pottoka batek kontatzen du. Istorioa ondorengo da:

Igeldon ba omen zegoen jende asko erakartzen zuen laberinto bat. Behin bertan jendea desagertzen zenaren susmoa zabaldu

zen eta inor ez zen barrura sartzen ausartzen. Baina Malen, bere jakinahiak bultzaturik, "laberinto madarikatu" hartan zegoena ikustera abiatu zen, bere lagunen esanak entzun gabe.

Neskatilak laberinto barruan leku eta pertsonaia arraroak ezagutzen ditu eta poliki-poliki sortzen zaizkion oztopoak gainditzen ditu, berriro ere kanpora ateratzea lortzen duelarik. Ateratzen denean, laberintoa desagertu egiten da eta tokia hutsik gelditzen da.

Liburuaren amaieran berriro ere pottoka kontalaria agertzen zaigu, istorio hau inori azaldu gabe hiltzerik ez duela nahi esanez. Baina ez dauka inork Igeldoko pottoka zahar baten berrikerak aintzat hartuko dituenaren esperantzarik.

Baloreak:

- Beste kultura eta errealitateak: 7. kapituluan, Malenek laberinto barruan indio zahar bat aurkitzen du. Honek indio-leinu baten azkena zela eta garai batean lurralde zabal eta aberatsen jabe izan zirela azaltzen dio. Bera antzinako leinu harren berri emateko dagoela han ere esan zion, horretarako kezko seinaleak erabiltzen zituelarik.

"-Hara ba! -erantzun zuen orduan irri tipi batez agureak- para-je honetan bizi zen indio-leinu baten azkena naiz ni. Eta gure leinuaren berri emtea da nire eginkizuna; munduak jakin dezan uskalumok zer izan garen!" (71. orr.)

Leinu honek garai batean beraien lurrak, beste leinu indartsuagoen aurrean, galtzean beraien buruaz beste egitea erabaki zuen.

Atal honetan beste kultur errealitate ezberdina eskaintzen zaio irakurleari: indiar kulturaren berri ematen da, beraiantzat lurrak eta naturak duen garrantzia...baina era berean desagertzen ari den kultura bat ikusten da. Hots, herri bat, kultura bat gal daitekeela adierazten dio egileak euskal irakurle gazteari.

- Emakumea: Liburu hau abenturazkoa dela esan dezakegu eta bere protagonista neska ausarta:

"Inor ez zen ezer esatera ausartu, Malen oso kaskagogorra bait zen, eta alferrik izango zelako dena. Baina joan ere, ez zuen inork laberintora joan nahi. Bakarrik joan beharko zuen, beraz. (30-31. orr.).

Egia da, bestalde, laberinto barneko mundua fantasiakoa dela eta alde horretatik "normalagotzat" har daiteekela Malenen jarrera eta iharduera. Baina irakurleak neskaren adorera eta ausardia du aurrean Malenek laberinto beldurgarrian sartzea erabakitzen duen momentutik.

- Bortxakeria eta bakea: Liburuan gerrari egiten zaion kritika interesgarria dugu ("Soldadu bat, bi soldadu" kapituluak) balore hauekin erlazionatu daiteke. Hemen soldadu bat agertzen zaigu ispilu bati tiroka (61. orr. eta hurrengoak) eta zertan ari den azaltzean, ispiluan dagoen soldaduari tiro egiten diola esaten du. Bere ustez tiro egingo ez balio, besteak hil egingo luke. Malenek ez du ulertzen soldaduak hori esatea, berak argi ikusten du soldadua bere buruaren irudiari tiroka ari dela, ez zaio normala iruditzen. Gainera, beste soldadu batek (maila goragokoak) oraindik gaztea dela eta "noizpait, gerra... gerra dela" (64. orr.) ikasiko duela esaten dio. Honetaz gain, orain disparatzeari utziko baliote armak egiten dituztenek beraien lana galduko zutela ere esaten dio.

Honekin guztiarekin, egileak, haurren inozentzia eta aldi berean azkartasuna adierazi nahi digula dirudi. Malenek ez ditu gerraren gora-beherak guztiz ulertzen, baina, berak badaki edo somatzen du honen zentzugabekeria, bai eta armamentu industriarena ere.

Loaren bidez

Egilea:

Aitor Arana Luzuriaga Legazpian 1963an jaiotako idazlea dugu. Itzulpengintzan eta ipuingintzan esperientzia badu ere, haur eta gazteentzat idatzi ditu liburu gehienak, baita hainbat sari irabazi ere: 1985eko I "Baporea" 3. saria, 1986eko I "Bilintx" Haur Literatur Lehiaketan 1.saria eta 1989.eko III "Baporea"n 1.saria irabazi zuen *Loaren bidez* lan honekin.

Bere beste liburu batzuen artean honako hauek aipa daitezke: *Afrikako semea* (1991), *Urtegi misterioitsua* (1994) eta *Gaueko ortzadarra* (1997).

Argumentua:

Amaia eta Iban, 15 urte dituzten bi lagun, udako oporrak pasatzeko asmoz Gaztelara joaten dira, bertan dauden gaztelu eta

horrelakoak ikusteko asmoz. Beraien bidaiako egun batean Burgos aldean dagoen Pedro Regalado santuaren elizan santu honen sandaliak ikusi ahal izan dituzte. Amaiari santuaren sandaliak jaztea bururatu zaio eta hala egiten du. Baina hau egin bezain laster, Amaia itxuraldatu eta Herio izeneko monstruo bilakatu zen. Gertatutakoa ulertu nahian Iban eta Patxi (35 urtetako fraide euskalduna) Santuari buruz asko dakien Aita Arangunerengana abiatu ziren, Ibañetako komentura (Nafarroa). Hirurak Gaztelan sortutako arazoa konpontzeko borrokan barneratzen dira. Borroka zaila izango da, lotan gertatuko baita eta ametsak, azti zahar bat, iragana eta denbora nahastuko baitaira.

Azkenean bahiturik dagoen Amaia askatzea lortuko dute, baina ez zailtasunik gabe.

Baloreak:

- Familia: Bi eredu agertzen dira liburuan. Batetik, Ibanen familia dago, honen gurasoak elkarrekin bizi dira. Bestetik, Amaiaren familia agertzen da, honen gurasoak banandurik daude, beti haserre zeudenez elkarrekin bizitzerik ez baitzuten. Alde honetatik ohiko prototipo klasiko zorionsutik ateratzen gara eta gaur egungo errealitatea isladatzen.
- Adiskidetasuna eta laguntza: Amaia eta Ibanen arteko adiskidetasuna handia da. Beharra dutenean elkarri laguntzen diote, liburuan zehar Ibanek Amaia askatzearren egiten dituen ekintza guztietan ikusten den bezala. Era berean, fraideek eta istorioko pertsonaia gehienek ere, Heriok izan ezik, Amaia askatzeko ahal dutena egiten dute, elkarri laguntzen diote.
- Emakumea: Sexu bakiotzari gizartean dagozkion espektatibak egokitzen zaizkio liburu honetan. Gainera, emakumeen ezaugarriak negatibotzat hartzen dira zenbaitetan, "alu hori"(16. orr.) erabiltzen denean, adibidez edo Ibanek Koldorekin duen haserraldian azken honek honela erantzuten diotenean:

"-Trauskila! ja,ja...! -egin zidan barre-. Neskatoa dirudik hala hitzegiten! (16. orr.).

- Izpiritu erlijiosoa: Historia erlijio kristauari guztiz lotuta dago: Pedro Regalado santuaren sandaliak dira arazoaren abiapun-

tua, fraideak dira arazoa konpontzen dutenak, fraide zaharra jakintsu bezala agertzen zaigu... Salbatzaile bezala agertzen zaizkigu, mundua Herio-ren eskuetatik askatzen baitute.

Baina horretaz gain, liburuan erabiltzen diren esaldietan ere nabaria da erlijiotasuna:

"esan nion eta Jainkoari erregutu ez zedila..." (29-30. orr.)

"Jainkoari eskerrak" (56. orr.)

"-Jainkoak entzun dezala hori" (123. orr.)

eta abar.

- Langilegoa: Istorioaren atal batean, lurrean zulo bat egin beharra sortzen da. Une horretan fraideak, alkatea... eta beste pertsonaia batzuk daude inguruan, baina zuloa egiteko unean alkateak langileak ekartzen ditu.

"Imanolek bere langileei agindu zien lurra zulatzen hasteko, pago bitxi haren ondoan. Eta bi langileak lanari lotu zitzaizkion." (107. orr.).

Beraien lana egin ondoren, langile biak beraien kotxe zaharrea sartu eta alde egiten dute, lan banaketa, gizarte mailak eta autoritatea edo nagusigoa argi eta garbi adieraziz.

- Bortxakeria, gorrotoa eta mendekua: Herio-ren balioak dira, horien kontra kristautasunean oinarritutakoak daude. Liburuan fraideak eta hauen lagun-laguntzaileak Amaia salbatzeko eta Herio-ren kontra borrokatzeko ahal duten guztia egingo dute. Lehenago esan bezala salbatzaile paperean agertzen zaizkigu.

Hegaldiak

Egilea:

Yolanda Arrieta Malaxetxebarria. (Ikus. *Denboraren kanta-kontuak*).

Argumentua:

Dori hamabost urteko neska da. Gurasoak banatuak ditu eta nahiko bakarrik sentitzen da. Mutil batekin ateratzen hasten da

eta gauzak guztiz aldatuko dira. Bere amarekin eta honen nobioarekin duen erlazioa hobetuz hasieran zuen hutsune afektiboa desagertuko da.

Baloreak:

Liburu honetan hiru balore lantzen dira batez ere: adiskidetasuna, amodioa eta familiaren betebeharra.

- Adiskidetasuna. Sentimenduek neska gazte batengan garrantzia handia dute, adin horretan etengabeko aldaketa sentitzen eta nabaritzen dutelako, beren inguruan alde batetik eta bere baitan, bestetik. Dorik eguneroko bizitzan duen konfidantza eza horretan inork ez dio falta hori asetzen. Hau dela eta, mundu erreal horretatik aldegin nahi du. Mutil batekin erlazioa hastearekin batera, adiskide bat izatearekin batera, konfidantza falta hori desagertzen joango da.
- Amodioa. Hamabost urteko neska baten amodioa agertzen zaigu *Hegaldiak* liburu honetan, baina baita gurasoen banaketa amodio ezaren ondorioz, edo amaren harreman berria. Hiru istorio edo ikuspegi ezberdin gai honen inguruan.
- Familiari dagokionez, Doriren gurasoak, hasieran gustokoa ez badute ere, laguntzen saiatuko dira. Eta amodioa ez ezik eguneroko beste arazoetan ere laguntzen saiatuko dira (ikasketak, loditasuna...). Baina arestian aipatu bezala, komentagarria da gurasoen egoera, hots, bereizturik daudela. Izan ere, gure artean gero eta normalagoa den egoera horren oso adibide gutxi aurki daitezke haur eta gazteentzako liburuetan. Familia unitate batu eta bereiztezina izatetik pertsona ezberdienez osaturiko taldea izatera pasatzen da, eta alde horretatik normala da pertsona horien artean gorabeherak ematea, haserreak edo maitasuna. Eta liburuaren hasiera-hasieratik ikusten da haustura hori:

“«Aita eta ama, ez daude gustora elkarrekin». Ni ohera joan eta gero probetxatzen zuten denbora elkarri senperrenak eta bi esateko.” (10. orr.).

1948ko uda

Egilea:

Patxi Zubizarreta Dorronsoro (Ikus. *Mustloa naaiz...*)

Argumentua:

Beñatek, mutil gazte batek, asteburuan ikasi beharrean gurasoen logelan sartu eta bertan aitaren egunkari bat topatzen du. Hau irakurtzen hasten da eta bertan agertzen diren aitaren gaztetako sentimenduak eta abar, Beñaten gaurko munduarekin erlazionatzen ditu. Aitak gaztetan izan zituen bizipenak eta bereak antzerakoak direla konturatuko da (maitasuna, ikasketak...). Egunkari hau idaztea ihesbidea edo barneko egonezinak lasaitzeko modua izan omen zen bere aitarentzat. Beñatek, egoera berean aurkituta, gaueko isiltasunean bere egunkariaren lehenengo orriari hasiera emango dio.

Baloreak:

Liburua bi istorio edo garaitan banatua dago; alde batetik, Beñaten gaur egungo atala dago eta, bestetik, aitaren gerra osteko kontakizunak.

Liburua, gehien bat, maitasunari buruzko istorioa dela esango genuke. Hala ere, bertan beste ideia batzuk agertzen dira. Eta hauetako batzuk gerraosteko errealitateari lotuak dauden bitartean, beste batzuk gaur egungoak dira.

- Familiaren baitan aldaketa nabarmena eman da berrogei urte hauetan. Beñaten familia eta gerraosteko aitarena erabat desberdinak dira. Gerraosteko aitaren familian 10 anai-arreba dira esaterako eta, aldiz, Beñat seme bakarra dugu. Guraso eta seme-alaben arteko erlazioa ona da bi familietan. Joseren (aita) kasuan, amak askotan egiten dio errietan (trenera berandu heltzeagatik...), baina, era berean, nabaria da amak Joserenganako duen maitasuna. Aldiz, Beñatek gurasoekin duen erlazioa ez da asko antzematen. Bestalde, hamar seme-alaba izatea edo bakarra ez da gauza bera eta hori nabaritzen da guraso eta seme-alaben arteko harremanean, Beñati askatasun handia ematen diote, egoera soziala ere aldatu da, Beñaten aita-amak kanpora doaz buelta bat ematera... Baina edozein kasutan familiaren egitura bera dugu, "betikoa": gurasoak eta seme-alabak.

Eta nagusiak beren seme-alabak babesten arituko dira. Beste herri bateko gazteekin borrokan ari ziren batean Joxemartin preso hartu eta joka ari zirela eta, haren ama agertzen da umea defendatzera (32.orr.). Amak haurren ardura baitu, eta ez bakarrik ba-

besterakoan, baita elikatze eta aurrera ateratzean: "amak oso ogi-tarteko ederrak prestatzen dizkit..." (33.orr.).

- Adikidetasuna Josek hirian ezagututako Martinekin emandako erlazioan ikusten dugu. Bere sekretu eta sentimenduak azaltzen eta konpartitzen dituen laguna.

Oso bestelako ikuspegia, baina baliagarria lagun-etsai harremanak finkatzeko eta beste garai bateko egoera azaltzeko dugu herri desberdinetako koadrilen artean egiten zituzten borrokak:

"...iluntzerako hitzordua eman genien Mariaratz errekan, Eiherabide aldean, eta bi ertzetan jarririk, di-da, elkarren kontra harrika hasi ginen." (32. orr.).

- Beste alde batetik, garai hartako errealitatea ezagutzera ematen digu idazleak: gerraostean Euskal Herriko eskoletan erabiltzen zituzten zigorrak eta nola ez zuten uzten euskaraz hitz egiten:

"Behin maisuak euskaraz hitz egiten harrapatu zuen, eta nola eskolan gatzelaniaz bakarrik egin daitekeen, ba konpasaren orratza hartu eta mihia zulatu zion..." (27.orr.).

- Liburuan ez da aparteko izpiritu erlijiosorik. Hala ere, aipagarria da Hirira arteko bidaian ondoan jartzen zaien fraile batek fraide ona izateko zein hiru baldintza bete behar diren kontatzen dien pasartea (40-41.orr.).
- Emakumea eta bere paperari dagokionez, Beñatek zerbait imajinatzen du:

"Beñatek lehendabiziko aldiz gurasoak etxera bidean imajinatu zituen: aita eta beste gizonen bat aurretik, gauean telebistan emango zuten futbol partiduaz mintzo; ama beste emakumeren batekin, mantsoago, modaz edo lan kontuez..." (84.orr.).

Aipamen honek aditzera ematen digu nola pentsatzen duen Beñatek. Eta, honetaz gain, gizon-emakume bereizketa, batzuen eta besteen gaiak, interesgune ezberdinak daudela adieraziz. Gainera, gizonak emakumeen aurretik doaz eta emakumeak atzetik eta mantsoago. Ez dakigu zer esan nahi den horrekin agian, idazleak aditzera eman nahi digu nola pentsatzen duen Beñatek

eta, ondorioz, nola pentsatzen duten oraindik gaur egungo gazteek emakumeari dagokionez.

Ondorio gisa

Hasieran uste bezala balore positiboak bultzatzen dira "Baporea" sail honetan. Dena dela, ikus ditzagun, labur bildurik, banan-banan:

- Adiskidetasuna. Garrantzi handia ematen zaio, gehien bat sail gorrian (12 urtetik aurrera). Lagunen beharra edo lagun arteko erlazio desberdinak azaltzen dira bertan. *Loaren bidez* edo *Hegaldiak* liburuetan ikusten da hau argi eta garbi.
- Familia. Zenbat eta haur txikiagoentzat izan liburua, orduan eta familia tradizionalagoa aurkituko dugu. *Mustloa naaiz...* liburuan gurasoak eta seme-alabak ditugun bitartean, *Julieta*, *Romeo* eta *saguak* istorioan bakarrik bizi den emakumea dugu, edo *Loaren bidez* eta *Hegaldiak* liburuetan bereizturik dauden gurasoak.
- Erlijioa ere nahiko presente dago liburu batzuetan. *Denboraren kanta-kontuak*, *Txorimaloak* edo *Loaren bidez* liburuetan nabarmena da ukitu erlijiosoa, eliza edo kristautasunaren eragina edo presentzia. Egia da, beste batzuetan, aldiz, ez da goela eragin hori.
- Gorrotoa edo bortxakeriaren aldeko mezurik ez dago. Zenbait kasutan gaiztoa edo gaiztakaeriaren kontrako borroka ageri da, baina beti ona eta gaiztoaren arteko borroka moduan aurkeztua (eta onaren garaipenarekin, jakina).
- Laguntza. Behartsuari lagundu behar zaiola erremarkatzen da era ezberdinetan. *Loaren bidez* nobelan, esate baterako, Herrioren kontrako borrokan; *Julieta*, *Romeo* eta *saguak* ipuinean Julietak Romeo salbatzean... edo *Mustloa naaiz...* istorioan aita ospitalera eraman behar dutenean.
- Emakumea da, behar bada, okerren geratzen dena azterketa honetan. Liburu batzuetan (*Mustloa naaiz...*, *Julieta*, *Romeo* eta *saguak* edo Yolanda Arrietaren batzuetan) emakumeen eta gizonen arteko balore parekotasun bat edo emakumearen aldeko jarrera bat ageri den bezala, beste liburu batzuetan (*Txorimaloak*, *Loaren bidez*,...) konszienteki baino gehiago inkonszienteki ez da horrela gertatzen. Eta kasu hauetan emaku-

meak sufritzen duen diskriminazioaren kontra aritu beharrean, ideia hori iraurarazten dute.

Beraz, balore positiboak bilatzen dira haurrentzako liburu haue-
tan: adiskidetasuna eta laguntza. Horiekin batera ideia erlijiosoak
eta familia instituzioa ere bultzatzen dira. Eta zenbait kasutan li-
buruak ez-sexistak edo hezkidetzaren aldekoak diren bitartean,
beste batzuetan aipamen eta jokabide sexistak ditugu. Alde horre-
tatik aipagarria da oraindik ere nola ditugun barneratuak jokabi-
de hauek eta ikustezinak gertatzen zaizkigun sarritan.

Azken hori izan daiteke azterketatxo honen ondorio interesgarri-
na; hots, sexismoa, gaur egun ere, "berezkoa" dela haur eta
gazteentzat idatzitako liburuetan.